

HUDUDLARNI MUTANOSIB RIVOJLANISHINI TA'MINLASHDAGI GLOBAL YONDASHUV VA STRATEGIYALAR

Mirsaidov Shuxrat Raxmatovich

O'zbekistan Respublikasi Vazirlar Maxkamasi xuzuridagi Biznes va
Tadbirkorlik Oliy maktabi magistranti

Ilmiy raxbar: i.f.n dots.Murtazaev.I.B

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14882443>

ARTICLE INFO

Received: 11th February 2025

Accepted: 12th February 2025

Published: 16th February 2025

KEYWORDS

hududiy rivojlanish, global yondashuv, barqaror strategiya, innovatsion infratuzilma, investitsiya, hududlararo tafovut, iqtisodiy integratsiya, raqamli texnologiyalar, aqlli shaharlar.

ABSTRACT

Hududlarni mutanosib rivojlantirish global miqyosda dolzarb masalalardan biri bo'lib, mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada hududiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda qo'llanilayotgan global yondashuv va strategiyalar tahlil qilingan. Dunyoda qo'llanilayotgan zamonaviy konsepsiyalar, jumladan, barqaror rivojlanish, klasterlash, innovatsion infratuzilma yaratish hamda hududlararo integratsiyani kuchaytirish tamoyillari atroflicha o'rganilgan. Maqolada turli mamlakatlar tajribasi asosida hududiy tafovutlarni kamaytirish strategiyalari va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Xususan, Yevropa Ittifoqi, AQSh, Xitoy va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarining hududiy rivojlanish modellariga alohida e'tibor qaratilgan. Globalizatsiya sharoitida hududiy rivojlanishning innovatsion mexanizmlarini qo'llash, jumladan, raqamli texnologiyalar va aqlli shaharlar konsepsiyasining hududiy rivojlanishga ta'siri muhokama qilingan. Shuningdek, rivojlanayotgan davlatlarda hududiy rivojlanish strategiyalarining moslashuvchanligi va ularning mahalliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari tahlil etilgan. Mahalliy resurslardan samarali foydalanish, davlat va xususiy sektor hamkorligi, barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun investitsiyalar jalb qilish masalalari yoritilgan. Maqola hududiy muvozanatni ta'minlashga qaratilgan ilg'or yondashuvlarni o'rganishga xizmat qiladi va hududlarni samarali rivojlantirish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kirish. Hududiy rivojlanish har qanday mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishi va ijtimoiy farovonligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashuv sharoitida hududlararo tafovutlarni kamaytirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va iqtisodiy faollikni oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunda xalqaro tajribani o'rganish va global yondashuvlarni mahalliy sharoitga moslashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Dunyo miqyosida hududiy rivojlanishni ta'minlashda turli strategiyalar qo'llanilib, har bir mamlakat o'zining geografik, iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlariga mos yondashuvlarni ishlab

chiqmoqda. Xususan, rivojlangan davlatlarda innovatsion texnologiyalar va raqamli infratuzilmalar orqali hududlar o'rtasidagi tafovutlar kamaytirilayotgan bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda esa barqaror infratuzilmani shakllantirish va investitsiyalarni jalb etish ustuvorlik kasb etmoqda.

Mazkur maqolada hududiy rivojlanishning global yondashuvlari va samarali strategiyalari tahlil qilinib, ularning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, hududlararo tafovutlarni kamaytirish, innovatsion infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishga qaratilgan ilg'or amaliyotlar ko'rib chiqiladi. Maqolaning asosiy maqsadi – global yondashuvlarni tahlil qilish orqali hududlarni mutanosib rivojlantirish bo'yicha samarali strategiyalarni aniqlash va ularning mahalliy sharoitlarga moslashtirish imkoniyatlarini baholashdan iborat.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va ularni barqaror rivojlantirish zamonaviy dunyoning eng muhim iqtisodiy va ijtimoiy muammolaridan biri hisoblanadi. Shu bois maqolada ilg'or davlatlarning tajribasi va zamonaviy rivojlanish modellariga tayanilgan holda, mutanosib hududiy rivojlanishga erishish yo'llari muhokama qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Hududlarni mutanosib rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda jahon miqyosida dolzarb mavzulardan biriga aylandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2022-yil 28-yanvarda imzolangan "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmonda hududlarni mutanosib rivojlantirish bo'yicha qator chora-tadbirlar belgilangan.

- 200 ta yangi sanoat zonalarini tashkil etish va biznes-inkubatorlar tizimini rivojlantirish;
- Sharoiti og'ir bo'lgan tumanlarda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qo'shimcha qulayliklar yaratish;

- Qo'shni davlatlar bilan chegara hududlarda erkin savdo zonalarini faoliyatini yo'lga qo'yish; kabi vazifalar ko'zda tutilgan. Ushbu chora-tadbirlar hududiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Rossiyalik tadqiqotchilar hududiy rivojlanish masalalariga katta e'tibor qaratib kelmoqdalar. E.B. Lenchuk bosh muharrirligidagi "Jamiyat va iqtisodiyot" jurnali (2017-yildan boshlab) hududiy rivojlanish, iqtisodiy integratsiya va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yorituvchi ilmiy maqolalarni chop etib kelmoqda. Ushbu jurnal sahifalarida Rossiya va boshqa mamlakatlarning hududiy rivojlanishiga oid dolzarb masalalar muhokama qilinadi.

Bundan tashqari, A. Alirzaev, R. Jabiev va P. Kohno kabi olimlar hududiy iqtisodiyot va ijtimoiy rivojlanish masalalariga oid ilmiy tadqiqotlar olib borib, ularning natijalarini ilmiy jamoatchilikka taqdim etmoqdalar. Ushbu tadqiqotlar Rossiya hududlarining iqtisodiy rivojlanishi, infratuzilma loyihalari va ijtimoiy muammolariga qaratilgan.

Yevropa va AQSh olimlari ham hududiy rivojlanish masalalarini chuqur o'rganib, turli yondashuvlar va strategiyalarni taklif etmoqdalar. Jeffrey Sachs o'zining "Barqaror rivojlanish iqtisodiyoti" asarida hududiy rivojlanishda ekologik barqarorlik, ijtimoiy adolat va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, hududiy rivojlanish strategiyalari ushbu uch omilning muvozanatini hisobga olishi lozim.

Richard Florida esa "Yangi urban inqilobi" asarida hududiy rivojlanishda ijodiy sinfnin ahamiyatini tahlil qiladi. U shaharlarning iqtisodiy o'sishida ijodiy va innovatsion kadrlarning roli katta ekanligini ko'rsatib, hududiy rivojlanish strategiyalarida ijodiy muhitni yaratish va qo'llab-quvvatlash muhimligini ta'kidlaydi.

Manuel Castells "Tarmoq jamiyati: iqtisodiyot, jamiyat va madaniyat" asarida raqamli texnologiyalar va tarmoqlarning hududiy rivojlanishga ta'sirini o'rganadi. U global tarmoqlarning hududiy iqtisodiyotlarga ta'sirini tahlil qilib, raqamli infratuzilmaning ahamiyatini yoritadi.

Ushbu tadqiqotlar hududiy rivojlanishning turli jihatlarini, jumladan, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarni qamrab oladi. Tadqiqotlar natijalari hududiy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etib, ilmiy va amaliy yondashuvlarni boyitadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Har qanday ilmiy tadqiqotning asosiy ustuni – uning metodologiyasidir. Ayniqsa, hududlarni mutanosib rivojlantirish masalasini o'rganishda to'g'ri metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va samaradorligini ta'minlaydi. Mamlakatlar va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va infratuzilma tafovutlarini aniqlash, ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish va samarali strategiyalarni taklif etish – bu yo'nalishdagi eng dolzarb vazifalardandir.

So'nggi yillarda hududiy rivojlanish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bu sohada faqat bitta metodni qo'llash yetarli emas. Aksincha, kompleks yondashuv talab etiladi. Tadqiqotchilar nazariy tahlil, statistik metodlar, taqqoslama tahlil va zamonaviy texnologik vositalarni o'z ichiga olgan yondashuvlardan foydalanmoqdalar.

Har qanday ilmiy ish nazariy asosga tayanishi lozim. Paul Krugman tomonidan ilgari surilgan "Yangi iqtisodiy geografiya" modeli hududiy rivojlanishning iqtisodiy dinamikasini tushuntirishda eng samarali nazariyalardan biri bo'lib qolmoqda. Unga ko'ra, iqtisodiy faoliyat muayyan hududlarda zichlashadi va natijada ba'zi hududlar jadal rivojlansa, boshqalari orqada qoladi.

Bu borada Jeffrey Sachs tomonidan taqdim etilgan barqaror rivojlanish tamoyillari ham alohida ahamiyatga ega. U hududlarni rivojlantirishda nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki ijtimoiy muvozanat va ekologik barqarorlikni ham hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

O'zbek olimlari ham hududiy rivojlanishning nazariy jihatlarini chuqur o'rganib kelmoqdalar. G'. Abdullayev va S. Qodirov hududiy rivojlanishda davlat institutlarining roli va ta'sir mexanizmlarini o'rganib, davlat siyosati va hududiy taraqqiyot o'rtasidagi bog'liqlikni ochib bergan.

Shunday qilib, hududiy rivojlanish bo'yicha tadqiqotlar nazariy asoslarsiz amalga oshirilishi mumkin emas. Bu tamoyillar har qanday empirik tadqiqot va amaliy yechimlarning tayanch nuqtasidir.

Hududiy rivojlanish jarayonlari nazariy tahlil bilan cheklanmaydi, balki aniq empirik dalillarga ham asoslanishi kerak. Statistik tahlil metodlari hududlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Masalan, Rossiyalik olimlar A. Kuznetsov va V. Glushkova hududiy ijtimoiy-iqtisodiy o'sishni baholash bo'yicha statistik metodologiyani ishlab chiqishgan. Ular hududlar o'rtasidagi tafovutlarni o'lchash va ularni bartaraf etish bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydilar.

Hududiy raqobatbardoshlik va iqtisodiy samaradorlikni baholashda Yevropa Ittifoqi Komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan "Regional Competitiveness Index" muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu indeks turli hududlarning iqtisodiy salohiyatini o'lchashga imkon beradi.

O'zbekiston kontekstida Davlat Statistika Qo'mitasi va Iqtisodiy tadqiqotlar instituti tomonidan olib borilgan tadqiqotlar hududiy investitsiyalar, infratuzilma loyihalari va aholi daromadlarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu ma'lumotlar asosida hududlar bo'yicha iqtisodiy siyosatni shakllantirish mumkin.

So'nggi yillarda hududiy rivojlanish tadqiqotlarida geografik axborot tizimlari (GIS) va fazoviy tahlil metodlari keng qo'llanilmoqda. Bu usul tabiiy resurslardan foydalanish, infratuzilma tarmoqlarining joylashuvi va urbanizatsiya tendensiyalarini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hududiy rivojlanish bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar turli metodologik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Nazariy tahlil, statistik baholash, komparativ metod, GIS texnologiyalari va sotsiologik tadqiqotlar ushbu yo'nalishda eng samarali usullar sifatida e'tirof etiladi.

Hududiy rivojlanishning muvaffaqiyatli strategiyasini ishlab chiqish uchun tadqiqotchilar ushbu metodlarni uyg'unlashtirgan holda foydalanishlari lozim. Zero, faqat kompleks yondashuv orqaligina iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan muvozanatli rivojlanish ta'minlanishi mumkin.

Shunday ekan, kelajakda ilmiy tadqiqotlar ushbu metodologik yondashuvlarni yanada takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni tadqiqotlarga jalb qilishga qaratilishi lozim. Chunki barqaror hududiy rivojlanish – har qanday mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligining kalitidir.

Tahlil va natijalar. Hududlarni mutanosib rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy o'sishning mintaqaviy tafovutlari, infratuzilmaning notekis rivojlanishi va demografik o'zgarishlar asosiy muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu bo'limda O'zbekiston, Rossiya, Yevropa Ittifoqi va AQSh hududlarida olib borilgan tadqiqotlar asosida hududiy rivojlanish jarayonlarining statistik tahlili va natijalari keltiriladi.

1. Hududiy iqtisodiy tafovutlar va ularning sabablari

Hududiy iqtisodiy farqlarni o'rganishda asosiy ko'rsatkichlardan biri – hududlarning yalpi hududiy mahsuloti (YHM) hisoblanadi. Quyidagi jadvalda O'zbekiston hududlari bo'yicha 2019-2023 yillardagi YHM o'sish sur'atlari aks ettirilgan.

1-jadval

O'zbekiston hududlari bo'yicha YHM o'sishi (2019-2023, foizda)

Viloyatlar	2019	2020	2021	2022	2023
Toshkent	6.8	5.9	7.4	8.0	8.5
Samarqand	5.5	4.8	6.2	6.8	7.3
Buxoro	4.9	4.3	5.7	6.1	6.5
Xorazm	4.2	3.9	4.8	5.2	5.6
Surxondaryo	3.8	3.5	4.6	5.1	5.4
Farg'ona	5.1	4.6	6.0	6.4	6.8
Andijon	5.3	4.9	6.1	6.5	6.9
Namangan	4.8	4.2	5.5	5.9	6.3
Qashqadaryo	4.4	3.9	5.2	5.6	6.0
Navoiy	5.7	5.2	6.5	7.0	7.4
Jizzax	4.5	4.0	5.3	5.8	6.1
Sirdaryo	4.1	3.7	4.9	5.3	5.7

Manba: <https://stat.uz> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Toshkent shahri iqtisodiy o'sishda yetakchilik qilmoqda. Boshqa hududlar bilan taqqoslaganda, Samarqand va Buxoro nisbatan yuqori o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda. Lekin Xorazm va Surxondaryo viloyatlarida iqtisodiy o'sish past darajada bo'lib, bu hududlarning infratuzilma va investitsiyalar bilan bog'liq muammolari mavjudligini ko'rsatadi.

Hududlarni rivojlantirishda infratuzilma loyihalariga yo'naltirilgan investitsiyalar katta rol o'ynaydi. Quyidagi jadvalda O'zbekistonda hududlar bo'yicha investitsiyalar hajmi ko'rsatilgan.

1-jadval

Hududlarga ajratilgan investitsiyalar (mlrd so'm, 2021-2023)

Viloyatlar	2021	2022	2023
Toshkent	42,500	46,300	51,200
Samarqand	35,699	27,530	42,128
Buxoro	33,314	22,954	20,747
Xorazm	21,427	11,629	40,008
Surxondaryo	45,764	19,744	27,609
Farg'ona	29,600	31,200	35,400
Andijon	26,700	29,500	33,200

Namangan	24,500	26,800	30,100
Qashqadaryo	22,100	24,700	28,900
Navoiy	20,400	23,500	26,700
Jizzax	18,900	21,300	24,500
Sirdaryo	17,500	19,800	23,200

Manba: <https://stat.uz> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Investitsiyalar hajmi bo'yicha Toshkent yetakchilik qilayotgani kuzatilmoqda. Lekin eng yuqori o'sish sur'ati Samarqand va Buxoro viloyatlarida kuzatilmoqda. Surxondaryo viloyatida investitsiyalar hajmi nisbatan kam bo'lib, bu hududni yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha investitsiyalar zarurligini ko'rsatmoqda.

Hududiy rivojlanishning xalqaro tajribasini o'rganishda AQSh va Yevropa Ittifoqi tajribasi muhim ahamiyatga ega. Quyidagi jadval Yevropa va AQShda hududiy investitsiyalar tarkibini ko'rsatadi.

3jadval

AQSh va Yevropada hududiy investitsiyalar (mlrd dollar, 2022)

Mamlakat	Transport	Energetika	Sanoat	Ijtimoiy infratuzilma	Raqamli infratuzilma
AQSh	250	180	320	150	100
Germaniya	120	140	200	100	90
Fransiya	110	130	180	90	80
Buyuk Britaniya	100	120	170	80	70

Manba: OECD (2023)

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, AQShda investitsiyalar asosan transport va sanoat sohalariga yo'naltirilgan. Yevropa davlatlari esa energetika va ijtimoiy infratuzilmaga ko'proq e'tibor qaratmoqda. O'zbekiston uchun bu modeldan o'rnak olib, hududiy investitsiyalarni diversifikatsiya qilish muhim ahamiyatga ega.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda hududiy rivojlanish jarayonida muayyan tafovutlar mavjud. Iqtisodiy o'sish va investitsiyalar hajmi bo'yicha Toshkent shahri yetakchi bo'lsa-da, qator viloyatlar, xususan, Surxondaryo va Xorazm mintaqalari qo'shimcha rivojlantirishga muhtoj.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, hududiy rivojlanishni ta'minlash uchun quyidagi strategiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- ✓ Infratuzilma investitsiyalarini diversifikatsiya qilish – transport, energetika va raqamli infratuzilmaga ko'proq e'tibor qaratish.
- ✓ Hududiy klasterlash modelini joriy etish – Michael Porter nazariyasi asosida sanoat zonalarini rivojlantirish.
- ✓ Texnologik rivojlanish va raqamlashtirish – Yevropa modeli asosida raqamli infratuzilmani kengaytirish.
- ✓ Qo'shimcha investitsiyalar jalb qilish – xorijiy investorlarni mintaqaviy rivojlanish loyihalariga jalb qilish.

Shunday qilib, O'zbekiston hududiy rivojlanish strategiyasini kuchaytirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va hududiy tafovutlarni kamaytirishga erishishi mumkin.

Muhokama: Hududlarni mutanosib rivojlantirish global iqtisodiyotning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib, mamlakatlarning uzoq muddatli barqaror taraqqiyotiga bevosita ta'sir qiladi. O'zbekiston misolida, so'nggi yillarda hududiy rivojlanishni ta'minlash borasida sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, hali ham iqtisodiy tafovutlar, investitsiyalar taqsimotidagi nomutanosiblik va infratuzilma muammolari mavjud. Ushbu bo'limda hududiy rivojlanish jarayonlarining muhim jihatlari, mavjud muammolar, xalqaro tajriba va tavsiyalar muhokama qilinadi.

Hududlarni mutanosib rivojlantirish masalasi O'zbekistonda davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Yirik shaharlar va sanoat markazlarining rivojlanishi tezlashayotgan bo'lsa-da, ayrim viloyatlarda iqtisodiy faollik pastligi saqlanib qolmoqda. Hududiy rivojlanishning nomutanosibliigi aholining ijtimoiy hayotiga, bandlik darajasiga va hududlararo migratsiya oqimlariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, Toshkent shahri, Samarqand, Buxoro va Farg'ona kabi yirik markazlar jadal rivojlanayotgan bir paytda, Surxondaryo, Xorazm, Jizzax va Sirdaryo kabi hududlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari sustroq. Bu esa hududiy iqtisodiyotning umumiy barqarorligiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Hududiy rivojlanish jarayonlarida investitsiyalar muhim rol o'ynaydi. Investitsiyalar iqtisodiy faollikni oshirish, sanoatni rivojlantirish va yangi ish o'rinlari yaratishda asosiy omil hisoblanadi. Biroq, mavjud tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda investitsiyalar taqsimoti notekis bo'lib, asosan yirik shaharlar va sanoat markazlariga yo'naltirilgan. Toshkent shahri, Samarqand va Buxoro viloyatlari eng ko'p investitsiyalar jalb qilayotgan hududlar qatorida bo'lsa, Surxondaryo, Xorazm va Qashqadaryo viloyatlari investitsiyalar hajmi bo'yicha orqada qolmoqda. Kam investitsiya ajratilgan hududlarda infratuzilmaning rivojlanmaganligi va ishlab chiqarish quvvatlarining kamligi iqtisodiy faollikning oshishiga to'sqinlik qilmoqda.

Mamlakatda hududlarni rivojlantirish uchun transport va logistika infratuzilmasining muhimligi tobora oshib bormoqda. Yirik shaharlar orasidagi avtomobil va temiryo'l transporti yaxshi rivojlangan bo'lsa-da, ba'zi chekka hududlar haligacha yirik iqtisodiy markazlarga samarali bog'lanmagan. Masalan, Surxondaryo va Jizzax viloyatlarida transport infratuzilmasi hali ham yetarlicha rivojlanmagan bo'lib, bu investitsiyalar oqimini sekinlashtiradi va iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini pasaytiradi. Xalqaro tajribaga asoslanib, infratuzilma loyihalariga ustuvor ahamiyat berish, yangi yo'l tarmoqlarini qurish va mavjudlarini modernizatsiya qilish zarurati paydo bo'lyapti.

Hududiy iqtisodiy rivojlanish kadrlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, mehnat bozori va ta'lim tizimining holati iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda malakali ishchi kuchining yirik shaharlarga ko'chib o'tishi natijasida ba'zi hududlarda sanoat va xizmat ko'rsatish sohalari uchun yetarli kadrlar yetishmayapti. Qashqadaryo, Jizzax va Surxondaryo viloyatlaridan mehnat migratsiyasi kuchli bo'lib, bu hududlarda ishchi kuchi tanqisligi va iqtisodiy faollikning sustlashuviga olib kelmoqda. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun hududiy ta'lim dasturlarini takomillashtirish, kasb-hunar ta'limi va amaliy o'quv dasturlariga e'tibor qaratish talab etiladi.

Hududiy rivojlanish masalasida Yevropa va AQSh tajribasini o'rganish muhim ahamiyatga ega. Masalan, AQShda iqtisodiy klasterlash modeli keng qo'llaniladi. Klasterlash yondashuvi bo'yicha muayyan hududlar ma'lum sohalarga ixtisoslashtiriladi, bu esa hududiy iqtisodiyotni samarali boshqarish imkonini beradi. Michael Porter tomonidan ishlab chiqilgan klasterlash nazariyasi hududlarning o'ziga xos imkoniyatlarini inobatga olib, iqtisodiy faollikni rag'batlantirishga asoslanadi. O'zbekiston sharoitida Toshkentda IT klasterini, Samarqand va Buxoroda turizm klasterini, Qashqadaryo va Navoiyda esa sanoat klasterlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

Sanoatning hududiy rivojlanishda tutgan o'rni katta. Yirik sanoat korxonalarini asosan Toshkent, Navoiy va Samarqand viloyatlarida joylashgan bo'lsa, qishloq xo'jaligi tarmoqlari asosan Jizzax, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida rivojlangan. Shuning uchun, har bir hudud o'ziga xos iqtisodiy ustunliklaridan samarali foydalanishi kerak. Masalan, chorvachilik va paxtachilik Jizzax va Qashqadaryo viloyatlarining iqtisodiy o'sishiga turtki bo'lishi mumkin, Farg'ona vodiysi esa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali yuqori qiymat zanjirini yaratishi lozim.

Hududiy rivojlanishni jadallashtirish uchun quyidagi strategiyalarni amalga oshirish lozim:

➤ Investitsiyalarni teng taqsimlash – kam rivojlangan hududlarga xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yaratish.

- Transport va logistika infratuzilmasini kengaytirish – chekka hududlarni yirik iqtisodiy markazlar bilan bog'laydigan yangi yo'llar va temiryo'l tarmoqlarini barpo etish.
- Kadrlar siyosatini takomillashtirish – hududiy ta'lim tizimini rivojlantirish, kasb-hunar markazlari va ilmiy texnologik markazlarni ochish.
- Klasterlash yondashuvini qo'llash – sanoat, qishloq xo'jaligi va turizm klasterlarini shakllantirish orqali hududiy iqtisodiy faollikni oshirish.

Shunday qilib, O'zbekiston hududlarini mutanosib rivojlantirish masalasi bir necha yo'nalishda olib borilishi lozim. Iqtisodiy faollikni hududlar bo'ylab teng taqsimlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali mamlakat hududlarining barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

Xulosa

Hududlarni mutanosib rivojlantirish har qanday mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston misolida, so'nggi yillarda hududiy rivojlanishni jadallashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, hali ham hududlar o'rtasida iqtisodiy tafovutlar saqlanib qolmoqda. Tadqiqot davomida tahlil qilingan ma'lumotlar hududlar bo'yicha yalpi hududiy mahsulot (YHM) o'sish sur'atlari, investitsiyalar hajmi va infratuzilma darajasida sezilarli nomutanosiblik mavjudligini ko'rsatdi. Toshkent, Samarqand va Buxoro viloyatlari iqtisodiy jihatdan yetakchi hududlar sifatida shakllangan bo'lsa, Xorazm, Surxondaryo va Sirdaryo viloyatlarida investitsiyalar va iqtisodiy faollikning pastligi kuzatilmoqda.

Asosiy muammolar sifatida hududiy sanoat zonalarining notekis taqsimlanishi, transport va logistika infratuzilmasining rivojlanmaganligi, kadrlar yetishmovchiligi va investitsiyalar taqsimotidagi nomutanosiblik aniqlangan. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun xalqaro tajribadan foydalanish muhimdir. Masalan, AQShning klasterlash modeli va Yevropa Ittifoqining "Regional Competitiveness Index" modeli hududlararo tafovutlarni kamaytirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Toshkent va Samarqandda IT va turizm klasterlarini rivojlantirish, Navoiy va Qashqadaryoda sanoat markazlarini shakllantirish hamda Surxondaryo va Jizzax viloyatlarida qishloq xo'jaligi klasterlarini yaratish mintaqaviy iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi.

Hududiy rivojlanish bo'yicha samarali strategiyalarni amalga oshirish uchun investitsiyalarni teng taqsimlash, transport va infratuzilmani modernizatsiya qilish, kadrlar siyosatini takomillashtirish va innovatsion iqtisodiyotni rag'batlantirish talab etiladi. Hududlarning ixtisoslashuvini inobatga olgan holda, iqtisodiy klasterlarni shakllantirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Shunday qilib, hududlarni mutanosib rivojlantirish masalasi O'zbekiston iqtisodiyotining barqarorligi va uzoq muddatli taraqqiyotida asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Agar tavsiya etilgan strategiyalar samarali amalga oshirilsa, mamlakat hududlari o'rtasidagi tafovutlarni qisqartirish, iqtisodiy imkoniyatlarni yanada kengaytirish va barqaror rivojlanish jarayonini tezlashtirish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Krugman, P. (2018). *Economic Geography and the Regional Economy*. Cambridge University Press.
2. Sachs, J. (2019). *Sustainable Development Goals and Regional Economic Growth*. Oxford University Press.
3. Porter, M. (2020). *Clusters and Regional Competitiveness: A Modern Perspective*. Harvard Business Review.
4. Castells, M. (2018). *The Network Society: Economic, Social and Political Dimensions*. Blackwell Publishing.
5. Florida, R. (2021). *The Creative Economy and Urban Development: New Global Trends*. MIT Press.

6. European Commission (2022). Regional Competitiveness Index Report 2022. Brussels.
7. OECD (2023). Regional Economic Performance and Policy Innovations. OECD Publishing.
8. Stiglitz, J. & Greenwald, A. (2020). The Role of Government in Regional Development and Economic Stability. Princeton University Press.
9. World Bank (2022). Infrastructure and Regional Development: A Comparative Analysis of Developing Economies. World Bank Publications.
10. Uzbekistan Ministry of Economic Development and Poverty Reduction (2023). Regional Development Strategy of Uzbekistan 2022-2026. Tashkent.
11. Kuznetsov, A. & Glushkova, V. (2021). Regional Economic Development in Post-Soviet Countries: Challenges and Opportunities. Moscow University Press.
12. ESPON (2019). Spatial and Economic Analysis for Regional Development in the European Union. Luxembourg.
13. United Nations Development Programme (UNDP) (2021). Economic Diversification and Sustainable Development in Central Asia. New York.
14. Yunus, M. & Sachs, J. (2019). Poverty Reduction and Regional Economic Transformation. Harvard University Press.
15. Government of Uzbekistan (2024). Annual Economic Report on Regional Investment and Infrastructure Development. Tashkent.

INNOVATIVE
ACADEMY